

**Synen på den transatlantiska slavhandeln i svenska
historieläroböcker (1960- till 2000-tal).**

Sofi Fransson

C-uppsats / Interdisciplinärt självständigt arbete
med utbildningsvetenskaplig inriktning

VT07-1040-05-I

Handledare: Kenneth Nyberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
Syfte och frågeställningar	4
Forskningsläge	4
Metod	7
Källmaterialet	7
Vad hamnar i en lärobok och varför?	7
Metoddiskussion	8
2. Bakgrund	9
Synen på Afrika, afrikaner och slavhandel	9
3. Resultatredovisning	12
1960-talet	12
1970-talet	16
1980-talet	19
1990-talet	22
2000-talet	26
4. Slutdiskussion	29
5. Sammanfattning	31
Källförteckning	32

1. Inledning

Slaveri är något som har funnits genom hela historien, men den transatlantiska slavhandeln saknar motsvarighet. Samtidigt som idéer om människors lika värde växte fram i Europa blev människor från Afrika handelsvaror utan namn och rättigheter. Denna exploatering av miljontals afrikaner från 1400-talet till 1800-talet har påverkat världen och människosynen under lång tid och gör det kanske fortfarande. Den är högst aktuell när tanken om människans lika värde och likabehandling diskuteras, både i och utanför skolan. Kunskap om slavhandeln och dess historia är viktigt att få i skolan både för att få en djupare förståelse och för att lyfta fram centrala värden till diskussion.

Om elever ska ges förståelse för andra och en själv och kunna skapa en helhetsbild och sammanhang så är informationen som ges om slavhandeln i läroboken viktig, då inte alla skolor har tillgång till annat material än just den traditionella läroboken och inte alla elever själv fördjupar sig i ämnet. Det krävs då att boken behandlar ämnet mer än i förbifarten. Om undervisningen ska spegla den kulturella mångfald som finns i vårt samhälle och återspegla vad människan har erfårit genom historien och hur beroende vi faktiskt är av varandra så krävs det att det finns bra underlag för att arbeta med det. Jag tänker därför undersöka hur informationen om slavhandeln behandlas i flera olika läroböcker och om och i så fall hur den förändras över tid.

Läroböcker har stor inverkan, många har någon gång läst och arbetat med en lärobok och de är obligatorisk läsning. Läroboken hjälper också eleverna att strukturera världen och organisera kunskap. Den framhäver och döljer även vissa kunskaper och värderingar. En bättre kunskap om innehållet i böckerna kan hjälpa till att vidareutveckla innehållet genom att komplettera eventuella brister och för att kunna bemöta eventuella fördomar med kunskap. Frågan om likabehandling är också aktuell om de grundläggande värden som karakteriserar läroplanen ska ha den höga ställning som den anger. Detta borde i så fall synas i innehållet i läroböckerna.

Den skolhistoriska forskningen är rätt omfattande men jag har inte hittat någon som gjort samma undersökning som jag. Den transatlantiska slavhandeln har oftast behandlats i samband med undersökningar om synen på Afrika men då mest i förbifarten.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att ge en fördjupad inblick i hur den transatlantiska slavhandeln presenteras i historieläroböcker under den valda perioden 1960- tal till och med 2000- tal.

Den övergripande frågeställningen är: Hur beskrivs och förklaras den transatlantiska slavhandeln i svenska historieläroböcker? För att kunna svara på denna fråga följer även två underliggande frågeställningar: I vilket sammanhang skrivs det om den transatlantiska slavhandeln? Vilka förändringar sker över tid i bilden av slavhandeln?

Forskningsläge

Läroboksanalyser och forskning om synen på ”andra” i läroböcker är rätt omfattande. Jag kommer nedan att presentera de forskare som är mest intressanta för min egen undersökning:

Analyser om hur Afrika och afrikaner framställs i läroböcker har framförallt två forskare ägnat sig åt, Mai Palmberg och Luis Ajagán- Lester. Palmberg har i två studier studerat hur skolböcker behandlar Afrika vad gäller fördomar, ”vi och dom” -perspektivet och Afrikabilden.¹ Vad gäller slavhandeln så menar hon att det finns tre olika förhållningssätt till slavhandeln i böckerna. Böcker som förringar dess betydelse genom att ge den lite utrymme eller förtiga den helt. Böcker som skriver om den men förlägger skulden på en liten grupp. Eller böcker som betonar den kollektiva europeiska skuldbördan, men inte berättar att leveransen av slavar byggde på att afrikaner skötte slavjakten och inte heller ger utrymme åt kampanjerna i Europa mot slaveriet och slavhandeln. Hon menar att slavhandeln oftast endast nämns i förbifarten med USA:s historia och att böckerna är dåliga på att förklara vad kolonialismen och slavhandeln innebar för afrikanerna. Hon noterat även att flera böcker inte nämner siffror på handelns omfattning vilket kan leda till att förståelsen går förlorad. Den transatlantiska slavhandelns roll tonas enligt Palmberg ned enligt den koloniala ideologin som menar att européernas historiska roll i Afrika var att civilisera. Hon menar att man länge har förbisett att afrikanerna själva är handlande subjekt, slavhandeln var inte något som uppfanns

---

¹ Den första studien från 1987 handlade om fördomar i bilden om Afrika och gick igenom 29 högstadieläroböcker i SO ämnena. I studien från 1999 fokuserar hon på Afrikabilden, på vad böckerna säger om Afrika och hur de talar om relationen vi och dom. I denna undersökning gick hon igenom totalt 62 stycken böcker från SO ämnen och även engelska och gjorde en inventering av text och bild som gjorde det möjligt att mäta frekvensen av olika variabler. Båda studierna bygger på kvalitativ analys men den senare har alltså vissa kvantitativa inslag.

eller introducerades i Afrika av européerna.² Detta hör ihop med tendensen som finns i skolböckerna att beskriva relationen mellan Europa och Afrika full av rasism och medlidande, där ”vi” som är lika med alla vita européer exploaterade ”dem” som är lika med alla svarta.³ Hon menar också att det finns en tendens till att peka ut de europeiska handelsmännen som skyldiga medan det fanns betydligt fler involverade.

Luis Ajagán-Lester har i sin avhandling *De andra* studerat hur afrikaner framställts i svenska pedagogiska texter från 1768 till 1965, epoken är indelad i fyra mindre perioder där han i varje period beskriver det för perioden karaktäristiska.⁴ Man kan i undersökningen utläsa att bilden av afrikanerna blir mindre negativ med tiden. Han menar också att viljan att belysa händelser utifrån olika synvinklar och inte ”bara från det privilegierade europeiska perspektivet” börjar ta form under 1960-talet.⁵ Det är huvudsakligen texter från läroböcker i geografi som undersöks och han motiverar detta med ”uppfattningen om att Afrika, och afrikaner, hade intaget en sekundär roll i historien och inte valdes som stoff i historiska läroböcker”.⁶ Eftersom jag i min undersökning inte använder mig av geografiläroböcker så kan det vara svårt för mig att applicera hans resultat i min undersökning, men jag har valt att använda mig av dessa i min bakgrund och när detta görs så är utgången ifrån att läsaren nu är införstådd med skillnaderna i vårt material.

Lena Olsson har forskat om den svenska kultursynen i geografiläroböcker från senare delen av 1800-talet till slutet på 1900-talet, ca 1870— 1985 men inte fokuserat på en speciell kontinent eller folk. Hon menar att böckernas kulturbeskrivningar grundar sig på ett värderande synsätt bland annat i form av rangordning av olika folk och företeelser, precis som Palmberg och Ajagan-Lester menar att afrikaner värderats olika gentemot andra folk. Olsson skriver också i sin avhandling att vissa grupper skildras i relation till majoritetsgruppen som inte ”fullvärdiga” medlemmar, att det är koloniserarna som behandlas och får uppmärksamhet och inte de koloniserade folken. Hon menar att en mångkulturell kunskap är ett villkor för att kunna förverkliga den interkulturella undervisningen. ”Det är enbart med utgångspunkt från en mångkulturell kunskapsuppfattning som undervisningen kan bidra till en känsla av egenvärde för alla, återspegla det universella i mänsklig erfarenhet samt alla

---

² Palmberg 1987, s. 14.

³ Palmberg 2000, s. 218.

⁴ Materialet för undersökningen är läroböcker i geografi, historia och kristendomsundervisning.

⁵ Ajagan-Lester 2000, s. 190.

⁶ Ajagan-Lester 2000, s. 37-38.

människors och samhällets beroende av varandra”.⁷ Alla dessa undersökningar är för min undersökning relevanta eftersom de både berör exploatering och handlar om relationen mellan ”vi och dom”, precis som slavhandeln.

Synen på andra länder och folk har även Åke Holmberg studerat men han fokuserar inte på läroböcker i samma mån som de tidigare angivna. Holmberg har i sin bok *Världen bortom västerlandet* studerat information om andra länder och folk mellan 1700 talet fram till första världskriget som nått Sverige. Han skriver om läroböcker på flera ställen och har framförlit ett kapitel som handlar om skolans värld där han menar att skolböckerna på 1800-talet var eurocentriska och visade på en ”eftersläpning i informationsavseende”.⁸ Det finns även en hel del annat för min undersökning intressant material i hans bok för att förstå hur bilden av slaveriet var under samma tid. Tyvärr berör min undersökning inte samma år som Holmberg undersökt men bilden han ger anser jag ändå värdefull att nämna för att ge läsaren en liten inblick i hur synen har varit som speglats i läroböckerna.

Om läroboksstudier så har Staffan Selander skrivit en hel del, både generellt om läroböcker och vissa specifika analyser. Han har i ett flertal skrifter undersökt läroböcker, i hans bok *Lärobokskunskap* från 1988 så behandlar han frågan om hur kunskap väljs ut, organiseras och formuleras i en lärobokstext, men även vad en pedagogisk text är och hur man väljer bra pedagogiska texter. Han ger en metodisk grund för hur man kan analysera olika lärobokstexter och har i sina undersökningar utgått från läroböcker i historia från 1841-1985. Han menar att innehållet i pedagogiska texter bland annat karaktäriseras av ”att kunskap och moral är sammanvävt på ett sätt som har officiell sanktion men som oftast inte är uppenbart i texten utan ligger fördolt i den”.⁹ Tillsammans med andra forskare så har han undersökt om det finns rasism och främlingsfientlighet i svenska läroböcker under 1980-talet, resultatet av undersökningen är att den pedagogiska strukturen i läroböckerna är polariserande men att det inte finns någon renodlad rasism eller främlingsfientlighet i de undersökta böckerna.¹⁰ Hans texter är alla relevanta för min undersökning eftersom det är en läroboksanalys som jag har tänkt att göra.

---

⁷ Olsson 1986, s. 199.

⁸ Holmberg 1988 s. 274.

⁹ Selander 1988, s. 17.

¹⁰ Selander mfl 1990, s. 6.

Metod:

Jag har valt att använda mig utav en kvalitativ metod i form utav en kvalitativ textanalys.

Källmaterialet:

För att besvara mina frågeställningar så har jag valt att undersöka historieläroböcker ämnade för grundskolans senare åldrar från 1960- tal till 2000 tal. Jag har inte undersökt andra böcker som används i undervisningen såsom exempelvis uppslagsböcker eller historiska läseböcker. Jag har gjort nedslag i fyra till fem stycken olika böcker i varje årtionde. Jag har valt böcker utifrån tillgång (vilka gick att få tag i på det pedagogiska biblioteket) och kvantitet (tas slavhandeln upp i boken överhuvudtaget). En del böcker har jag valt bort på grund av att innehållet är det samma som i föregående/följande bok med samma namn men annat tryckår. Detta har lett till att det under två stycken undersökningsperioder finns endast fyra undersöka böcker istället för fem som i de resterande.

Vad hamnar i en lärobok och varför?

Nedan kommer jag att kort redogöra för vad som hamnar i en lärobok och varför. Detta för att ge läsaren en inblick i den typ av källmaterial som jag valt att använda mig av.

Lärobokens innehåll ska svara mot elevernas och lärarnas behov då den är en viktig komponent i undervisningen. Bokens roll är att leverera ett material som hjälper eleven att skapa en helhetsbild och ett sammanhang.¹¹ I läroböckerna finns det ett urval av fakta från forskningen inom området, det är dock inte det samma som att läroböckerna förändras i samband med att det kommer nya forskningsresultat. Problemet med faktaurvalet är dock att det kan ge olika och missvisande bilder av en händelse, men faktauppgifterna i en lärobok har oftast filtrerats genom flera kontroller.

Huvudaktörerna i samspelet som formar lärobokens innehåll är samhället (skolmyndigheter, uppdragsgivare och läroplansförfattare), läroboksförläggare- och författare (producenterna), lärarna (förmedlarna) och elever och lärare (användarna).¹² Författarna väljer vilka fakta som skall hamna i läroboken. Förlaget väljer författarna och har också ett visst inflytande över texten. Böckernas innehåll styrs till viss del av läroplanerna. Störst var styrningen i de läroplaner som skrevs på 1960-talet, medan läroplanerna som skrevs både tidigare och senare

---

¹¹ Läromedelsförfattarnas förening 1991, s.11.

¹² Läromedelsförfattarnas förening 1991, s. 65.

hade en mer fri formulering. Statliga myndigheter har tidigare också granskat läroböckerna bland annat för att rensa ut gamla nationalistiska uppfattningar. 1938 inrättades Statens läroboksnämnd som kontinuerligt granskade och godkände nya böcker. 1974 blev istället nämnden en Läromedelsnämnd inom skolöverstyrelsen och granskningen skulle nu endast gälla läromedel i de samhällsorienterade ämnena. Först under 1990-talet försvann granskningen i Sverige.¹³ Hur stor påverkan den statliga granskningen har haft på läroböckernas utformning varierar med land och tid. Om den statliga styrningen har stor betydelse för vad som skrivs i läroböckerna så borde dessa förändras i samband med nya läroplaner och nya direktiv till läroboksgranskarna. Selander menar också att tidigare läroböcker i stor utsträckning påverkar utformningen av nya läroböcker.¹⁴

Användarna påverkar också bokens utformning eftersom de inte vill ha en bok som inte kan användas i undervisningen, vilket innebär att producenterna har ett ”intresse av att producera läroböcker vars bild av omvärlden överensstämmer med vad lärarna anser är lämpligt att förmedla till eleverna”.¹⁵ Alla inblandade påverkas också utav samhället där media spelar en viktig roll eftersom de ”sätter dagordning” och lyfter fram vissa frågor.

Metoddiskussion:

Eftersom jag i min uppsats vill öka förståelsen för vad som skrivs och hur det skrivs så anser jag att den kvalitativa metoden är lämplig då den har ett primärt förstående syfte. Man kan genom att på olika sätt samla in information få en djupare förståelse och lättare se helheten av det undersökta problemets sammanhang.¹⁶ Undersökningen koncentreras till ett mindre antal analysenheter i och med den kvalitativa metoden då jag ingående studerar varje enhet. Jag har valt att undersöka den ”traditionella” läroboken eftersom den enligt många fortfarande är det viktigaste läromedlet.¹⁷

Jag har valt att använda direkta citat i min uppsats för att ge läsaren en så bra förståelse av böckernas uttryckssätt som möjligt. Jag använder det också för att nackdelen med den här metoden är att det som forskaren upplever och tolkar kan vara fel och missvisande, det blir då

---

¹³ Holmén 2006, s. 25.

¹⁴ Selander 1988, s. 19.

¹⁵ Holmén 2006, s. 25.

¹⁶ Holme, Solvang 1997 s. 13.

¹⁷ På basis av Gösta Wennberg som genom intervjuer med geografilärare menar att läroboken i praktiken ersätter läroplanen som styrmedel, då lärarna förutsätter att läroboksförfattarna följer läroplanens intentioner. Dessutom uppgav flera utbildade lärare att läroboken var deras främsta källa för att själva sätta sig in i ämnet. Holmén 2006, s. 23.

lättare att kunna ta ställning till om mina slutsatser är riktiga eller inte. Tolkningsprocessen, det vill säga att innehållsbestämma källan är svår och det är viktigt att inte glömma dess ursprungssituation för att kunna förstå avsikterna.

Eftersom syftet med en kvalitativ undersökning bland annat är att man ska få en bättre förståelse för vissa faktorer så är en statistisk representativitet inte i fokus som i en kvantitativ undersökning.¹⁸ De böcker jag valt anser jag ändå kan vara representativa för synen på den transatlantiska slavhandeln eftersom jag precis som skolorna använt mig av flera olika böcker.

För att uppfylla mitt syfte så anser jag att den metod jag valt är mest lämplig men det hade varit intressant att också applicera en kvantitativ metod lite utförligare än det jag gjort exempelvis genom att räkna ord. Problemet med metoden har dock varit att det i vissa böcker inte finns med alla avsnitt kanske på grund av ett annat upplägg med flera böcker i samma serie.

2. Bakgrund:

Bakgrund kommer nedan att ges om synen på Afrika och afrikanerna. Jag har valt att även ge en bakgrund av 1800-talets sätt att se på Afrika, afrikanerna och slavhandeln trots att min undersökning inte berör läroböcker från den perioden men jag anser att det kan vara av stor nytta att få denna bakgrund, det kan kanske även inspirera till vidare forskning.

Synen på Afrika, afrikaner och slavhandeln:

Under 1800-talet så finns det en övervägande ”negervänlig” attityd i den svenska Afrikalitteraturen enligt Holmberg, men vid en, om en tidspressad genomgång, så kan man se att den ”negervänliga” attityden allt som oftast lyser med sin frånvaro. Informationsutbudet om Afrika domineras under 1800-talet av reseskildringar vilket leder till att deras budskap flitigt har undersökts. Det visar sig att de utsända jordenruntseglarna gärna gav negativa bilder av ”naturfolk” och européer ute i världen. Men fördjupningsböcker om olika länder och folk präglas av uppskattning och tolerans. Fördjupningslitteraturen och reseskildringarna har dock det gemensamt att de båda är kritiska mot den europeiska kommersiella kolonialismen.¹⁹

---

¹⁸ Holme, Solvang 1997, s. 102.

¹⁹ Holmberg, 1988 s. 66.

I stor utsträckning stod tyska skribenter för utbudet av akademiska beskrivningar om relationerna mellan Europa och omvärlden under början av 1800- talet. Världshistorien i läroböckerna handlar om Europa och Medelhavsvärlden och länder och folk utanför Europa spelar först någon roll i framställningen efter medeltiden. Den europeiska civilisationens dominerande ställning kommer enligt vissa läroböcker att bestå medan vissa andra menar ett det är temporärt.

Under början av 1800-talet så kommenteras inte slavhandeln med värderande ord av något slag utav författarna till de mest använda historieläroböckerna utan författarnas röst intar istället ett beskrivande perspektiv.²⁰

Under mitten av 1800- talet ökar intresset för Afrika och frågan om ”negerns” möjlighet till civilisation diskuteras i Sverige. Både positiva och negativa omdömen fälldes såsom att den afrikanska rasen är dum och slavisk enligt vissa medan den är skarpsinnig och hantverkssicklig enligt andra och att man enligt dem inte kan skylla alla de laster som slaveriet fört med sig på den afrikanska rasen.²¹ Historieböckerna är under perioden fortfarande eurocentriska. Kolonialhistoria får en hel del utrymme men ur kolonialmakternas perspektiv och Europa är medelpunkten.

”Flera läroböcker som kom ut under senare delen av 1800-talet var fortfarande översättningar av tyska arbeten och var i sin konception flera årtionden äldre även om de var omarbetade upplagor eller nyproducerade.”²² Tendensen var till och med att de äldsta böckerna var mindre eurocentriska än de nya. Författarna uppmanades att spara på exotisk information för att istället ge företräde till den västerländska civilisationens utveckling.²³

Folkskolans historieundervisning handlade bara om hemlandets historia så skolans förmåga att hjälpa eleverna att vidga vyerna var väldigt begränsad. Det var först vid en fortsatt utbildning vid läroverken som den övriga världens historia kunde studeras, dock i begränsad omfattning. Materialet om exotiska länder var också ofta tendentiöst.²⁴

---

²⁰ Ajagan Lester syftar här till Palmblads och Hartmans läroböcker, 2000, s. 56-57.

²¹ Holmberg 1988, s. 163.

²² Enligt kommissionen som granskade läroböckerna. Holmberg 1988, s. 280.

²³ Holmberg 1988 s. 280.

²⁴ Holmberg 1988, s. 291.

Afrika var till stora delar utforskat långt in på 1800-talet och kunskapen om Afrika och afrikanerna kom därför till stor del utav betraktarna av slavarna. Exempelvis så utvecklade en pastor på kolonin Saint Barthélemy sin åsikt om att "negern" bara var till hälften människa, resten var tiger och apa genom att betrakta de slavar som fanns på amerikansk mark.²⁵ De beskrivna folken i Afrika förknippas också ofta med slaveri.

I lärobokstexter från mitten utav 1800-talet beskrivs slavhandeln annorlunda än tidigare, nu används fördömande och värderande ord som avskyvärd och gräslig människohandel. Tonvikten ligger dock på ett etniskt perspektiv det rör sig om afrikaner som säljer sina egna landsmän, bekanta och nära släktingar till européer och att denna handel som kräver våld och listighet är en del av afrikanernas natur. Det är på grund av slavhandeln som afrikanerna bör värderas som lägre stående raser.²⁶ Slutsatsen kan då bli att om inte européerna ingripit så hade slavhandeln varit ännu värre eftersom det låg i afrikanernas natur att sälja sina egna. Texterna grundar sig också på föreställningen att européerna och afrikanerna deltog i handeln på samma villkor.²⁷

Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet så ses slavhandeln i texterna i etiska termer, ämnet har en tendens att beskrivas som afrikaner som säljer sina egna. Vilket verkar som ett rättfärdigande av kolonialismen. Européerna nämns dock i sammanhanget men i en urskuldande ton som säger att "även européer har deltagit i denna avskyvärda handel".²⁸ Kolonialismen blir i texterna även återskapad som ett bidrag till mänskligheten.²⁹ Ingen pedagogisk text nämner hur många som blev förslavade eller ens ett ungefärligt antal för att få en viss dimension på omfattningen.³⁰

Rättfärdigandet av kolonialismen fortsätter på samma sätt som tidigare under början av 1900-talet men under 1950-talet kommer det nya argument för att legitimera européernas närvaro i Afrika, det vill säga behovet av att öka levnadsstandarden och befrämja utveckling.³¹ Det europeiska inflytandet värderas som positivt och skälet till det menar läroboksförfattarna är att de afrikanska ekonomierna som växte fram inte kunde producera något av intresse för

---

²⁵ Holmberg 1988, s. 454.

²⁶ Ajagan Lester 2000, s. 96-97.

²⁷ Ajagan Lester 2000, s. 99-100.

²⁸ Ajagan-Lester 2000, s. 133.

²⁹ Ajagan-Lester 2000, s. 127.

³⁰ Ingen av Ajagan-Lesters undersökta texter nämner något antal på afrikaner som fraktades över Atlanten, 2000, s. 133.

³¹ Ajagan-Lester 2000, s. 154.

européerna annat än negerlavar.³² Det fanns dock texter i läroböcker som fördömde kolonialismen, detta var texter som användes i kristendomsundervisning som menade att det var svårt att sprida det kristna budskapet när kristna behandlade den inhemska befolkningen illa.³³ Reseskildringar ingick fortfarande i läroböckerna under denna tid och vissa visade på en positiv bild av Afrika och afrikaner men tendensen var att sälla bort dessa reseskildringar från skolinnehållet.

Situationen som uppstod efter andra världskriget när flera kolonier blir självständig märks i läroböckerna. Under slutet av 1950-talet ifrågasätts den rasistiska diskursen och försvinner sen gradvis från den pedagogiska arenan.³⁴ Nya uppfattningar om främmande samhällen kommer i läroböckerna under 1960-talet vilket hör ihop med det paradigmskifte som ägde rum under 1920-talet där forskarna ”försökte förstå det främmande samhället inifrån istället för att placera in det på en utvecklingsskala med vår egen kultur som norm”.³⁵ I mitten utav 1960-talet kan man i läroböckerna läsa berättelser av afrikaner. Tidigare så var det nästan uteslutande europeiska röster i texterna. Nu börjar andra perspektiv och synvinklar att gestaltas i läroböckerna och man fokuserar på likheter istället för olikheter, nu kommer även förmågan att upptäcka andra även tillskrivas afrikaner i mötet mellan Europa och Afrika.³⁶ Det handlar inte längre om upptäckten utan om kontakt, resor och möten mellan kulturer.

3. Resultatredovisning:

Jag kommer nedan att redogöra för resultatet för varje årtionde i kronologisk ordning. För att göra jämförelsen mellan de olika läroböckerna överskådlig så har den delats upp i mindre undersökningar av avgränsade teman som slavhandeln, Vål i Amerika, Amerikanska inbördeskriget, rasproblem och ansvar. Dessa teman avspeglar inte direkt källmaterialets kategoriseringar utan är en produkt av vad jag har fokuserat på och har gjorts för att underlätta undersökningen och läsningen. Jag kommer att redogöra för temana i den ordning de fokuseras på under den givna perioden.

1960-talet:

Före 1962 användes termer som normalplaner och undervisningsplaner istället för läroplaner.

---

³² Ajagan-Lester 2000, s. 170.

³³ Ajagan-Lester 2000, s. 159.

³⁴ Ajagan-Lester 2000, s. 138.

³⁵ Ajagan-Lester 2000, s. 180.

³⁶ Ajagan-Lester 2000, s. 190.

Undervisningsplanen för folkskolan från 1955 ville att eleverna skulle fostras till självständiga och ansvarskännande samhällsmedlemmar. I historieundervisningen så skulle eleverna få kännedom om betydelsefulla händelser i historien. Det var dock den egna historien som skulle vara i fokus och den allmänna historien skulle präglas av förenkling och begränsning. Framställningen skulle vara objektiv.³⁷ Läroplanen för grundskolan som kom 1962 blev väldigt omfattande då en helt ny skolform infördes. Från att varit folkskola och realskola med skilda läroplaner till att bli grundskolan. En detaljerad Läroplan och detaljerade kursplaner var nödvändigt och innebar att läroplanen till delar blev mer styrande än tidigare anvisningar.³⁸

Under 1960-talet så nämner alla de undersökta böckerna slaveriet i kapitlet om Amerika. Två böcker³⁹ skriver även om det i samband med kolonialismen och en bok i samband med Amerika och Afrika.⁴⁰ Överlag så finns det ytterst få värderande ord och när dessa dyker upp så är det ord som hänsynslöst, grymt och hårt. Dessa ord rör alla behandlingen av slavarna på plantagerna och inte slaveriet i sin helhet. Framställningen är rätt neutral, i linje med läroplanen.

Det finns en tendens i böckerna att först när det skrivs om självständighetsförklaringen och då människans lika värde tala fördömande om slaveriet, exempelvis i en bok står det:

I den berömda självständighetsförklaringen 1776 betygade Nordamerikas förenta stater, att alla människor skapats lika och att de av skaparen förlänats vissa oförytterliga rättigheter. Det måste synas märkligt att en sådan förklaring kunde avges samtidigt som negerslavar köptes och såldes av sydstaternas plantageägare. Men tydligen betraktades inte negerslavar som människor.⁴¹

Handelsperspektivet är överlag dominerande men det är ingen bok som nämner handeln vid det namn som vi idag kallar den, triangelhandeln eller den transatlantiska slavhandeln. I vissa av böckerna är det svårt att utläsa att handeln även bedrevs med Europa och inte bara mellan Afrika och Amerika. De teman som det fokuseras mest på i böckerna i samband med slaveriet är slavhandeln och inbördeskriget. Uppdelningen dem emellan är rätt jämn totalt sett.

---

³⁷ Holmén 2006, s. 135.

³⁸ Lundgren 2003, s. 8.

³⁹ Meurling och Wirsén 1964, och Wirsén, 1960.

⁴⁰ Med Amerika menar jag det som vi idag kallar USA, detta kommer jag att göra genom hela uppsatsen. Björkblom mfl 1967.

⁴¹ Wirsén 1960, s. 146.

Det dominerande temat för perioden är slavhandeln och två av de undersökta böckerna skriver att handeln med slavar är uråldrig och att den förekom långt innan Kristi födelse,⁴² och att de då var egypter och araber som drev handeln och hämtade slavar från de mörkhyade folken i inre Afrika för att sälja dem som arbetskraft, samma orsak ges till den handel som började på 1700-talet av européerna som försvarade sina erövringar med att:

det var deras plikt att sprida den västerländska kulturen, att skydda de kristna missionärerna, att göra slut på stamfejder, kannibalism och slavhandel och att bekämpa alla grymma sedvänjor, okunnighet, sjukdomar och hungersnöd.⁴³

Längre ned på samma sida kan man fortsätta att läsa:

Det kan dock inte förnekas, att de färgade folken många gånger hade anledning att vara missnöjda. Européerna behandlade dem överlägset och hänsynslöst och lät dem arbeta hårt på plantager och i gruvor för de uslaste löner. Européerna hade ju inte heller skaffat sig kolonierna i första hand för att uppträda som välgörare utan för att förtjäna pengar. Det var de ekonomiska intressena, som var kolonialpolitikens främsta drivkrafter.⁴⁴

Dessa ekonomiska intressen är det även en annan bok som nämner och det skrivs om att Europas sjönationer tjänade stora pengar på slavhandeln och det t.o.m. fanns biskopar som hade andelar i slavskeppen.⁴⁵ Böckerna ger alltså en bakgrund till det förtryck som slaveriet innebar precis som läroplanen menar.

Att slaverna tillhandahölls av afrikanska hövdingar som fick olika varor i utbyte såsom pärlor och vapen, är det dock bara en bok som nämner,⁴⁶ en annan bok skriver att européerna anställde slavjakter i Afrika men inte vem som utförde dessa.⁴⁷ I de resterande böckerna går man direkt på importen av slavar och man får ingen bild av hur de kom till skeppen och vem som fick dem dit, att de kom frivilligt kan väl ingen tro?

Alla de undersökta böckerna nämner att slaverna importerades från Afrika till Amerika, några siffror om hur många det rörde sig om skrivs det bara om i två böcker men då i form av

---

⁴² Hildingsson mfl 1966, s. 116.

⁴³ Meurling mfl 1964, s. 40.

⁴⁴ Meurling mfl 1964, s. 40.

⁴⁵ Wirsén 1960, s. 60.

⁴⁶ Hildingsson mfl 1966.

⁴⁷ Wirsén 1960.

”tusentals slavar” och ”miljoner negrer”.⁴⁸ Själva överfarten beskrivs bara i en enda bok där den även illustreras med en skiss över lastrummet i ett slavskepp gjord av Carl Bernhard Wadström med informationen att ”de låg så tätt intill varandra, att de nätt och jämt kunde ligga raka”.⁴⁹

Det tredje temat (amerikanska inbördeskriget) får i princip lika mycket utrymme som slavhandeln. Som orsak till kriget ges uteslutande slavfrågan och Abraham Lincoln figurerar i fyra av fem böcker, i vissa både i text och bild. En bok skriver att han var motståndare till kriget men att han inte ansåg att det kunde förbjudas utan vidare utan att hans tanke var att slavarna så småningom skulle friköpas.⁵⁰ Några böcker ger också boken Onkel Toms stuga visst beröm då den ”visade hur illa slavarna behandlades och hur de kunde köpas och säljas som djur. Boken fick miljoner läsare och ökade motviljan mot slaveriet och mot sydstaterna”.⁵¹ Böckerna skriver att slaveriet avskaffades under kriget.

Temat ”Väl i Amerika” får inte lika stort utrymme som de två tidigare temana. Slavauktionerna skrivs det inte så mycket om, en bok skriver bara att ”I Amerika såldes de sen på slavauktioner med god vinst”.⁵² En bok ger även exempel på var en sådan auktion kunde hållas⁵³ och en annan illustrerar auktionen med en bild⁵⁴ medan de två resterade inte nämner auktionerna alls. Att slavarna skulle användas på plantager nämner alla böcker men skillnaden mellan näringen i staterna i söder och de i norr visas bara i fyra av fem böcker.

De södra staterna beskrivs som slavstater och väl lämpade för bomullsodling vid vilka man var tvungna att använda sig av billig arbetskraft, ”negrerna uthärdade också den brännande solen bättre än de vita och indianerna”.⁵⁵ Flera av böckerna kopplar också slaveriet till den industriella revolutionen och då i samband med att slavimporten ökar när industrierna i England ökar sin produktion. En annan koppling till Europa görs också när den ena läroboken

---

⁴⁸ Lendin mfl 1967, s. 115 & Björkblom mfl, 1967, s. 230.

⁴⁹ Wadström var en svensk man som på 1780-talet reste längs Västafrikas kust och var flera gånger ombord på ett slavskepp, hans skiss tenderar att finnas med i läroböcker och ibland även hans skildringar. Dannert mfl 1967, s. 115.

⁵⁰ Wirsén 1960, s. 147.

⁵¹ Boken är skriven av Harriet Beecher-Stowe som angrep slaveriet i sin bok. Den handlar om slav som tillsist misshandlas till döds av sin ägare. Boken fick en väldig spridning, inte bara i Amerika utan över hela världen. Hildingsson mfl 1966, s. 116.

⁵² Dannert mfl 1967, s. 115.

⁵³ Wirsén 1964.

⁵⁴ Hildingsson mfl 1966.

⁵⁵ Meurling mfl 1964, s. 84.

beskriver behandlingen på plantagerna med meningen ”I Amerika behandlades slavar ofta grymt och hårt. Men det kunde också hända att de behandlades bättre än de livegna bönderna i Europa”.⁵⁶ Vad gäller nordstaterna så beskrivs de som slaverimotståndare för de ansåg att slaveriet förnedrade förenta staterna, det fanns inte någon näring där som kunde använda sig av slavar då industrin krävde yrkeskunnig arbetskraft och de hade bondgårdar av samma typ som i Europa och behövde därför inte heller slavar som arbetskraft.

Tre böcker skriver om krigets efterspel i form av rasproblem. Men temat får ändå inte mycket utrymme i böckerna. En bok nämner också att kriget fick ekonomiska konsekvenser i södern då slavägarna i många fall blev utfattiga.⁵⁷ Vägen till full likställighet med de vita beskrivs som en lång och svår kamp där de nyvunna rättigheterna stannade kvar på pappret och ännu inte är uppfyllda. En bok skildrar problemen och gör en liten liten koppling till samhället under den givna perioden genom meningen ”Framförallt i de gamla slavdistrikten har negrerna behandlats illa. Fortfarande upplever många färgade i Förenta staterna sin hudfärg som en förbannelse”.⁵⁸

Vem som bär ansvar för slaveriet skriver bara en bok uttryckligen om, de andra nämner det inte i klartext och till viss del så verkar det som om slaveriet skulle vara en naturlig följd av kolonialism, då främst koloniseringen av Amerika och det arbetskraftsbehov som uppstod.⁵⁹ Vad detta orsakade i Afrika skrivs det inte heller om mer än att en stor del av kontinentens livsdugligaste befolkning försvann vilket kan te sig förvånande då man enligt läroplanen skulle vara vaksam på industriländernas påverkan i tredje världen.

1970-talet:

I slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet debatterades skolan och läroplanerna flitigt. I de allmänna målen till Lgr-69 sades att man skulle försöka komma bort från det västeuropeiska och nationella perspektivet när man undervisade om internationella frågor eftersom det finns ett problem med att vara objektiv i internationella frågor. Målet för undervisningen var ”saklighet, allsidighet, balans och neutral framställning”.⁶⁰ Berättelser om betydelsefulla personer skulle i historieundervisningen vara underlag för diskussioner om

---

⁵⁶ Wirsén 1960, s. 60.

⁵⁷ Hildingsson mfl 1966.

⁵⁸ Hildingsson mfl 1966, s. 118.

⁵⁹ Meurling 1964.

⁶⁰ Holmén 2006, s. 182.

betydelsen av fördomsfrihet, tolerans och objektivitet skulle prägla urvalet och behandlingen av materialet. Det var viktigt att studera den historiska bakgrunden till olika förtryck, och i undervisningen om tiden från år 1800, framförallt ägna sig åt händelser som fortfarande ”utgjorde en levande kraft i utvecklingen” och vara vaksam som industriländernas påverkan i den tredje världen.⁶¹ Man skulle ägna mycket tid åt 1900-talet för att visa på sambandet mellan dåtid och nutid.

Alla böcker nämner slavhandeln i samband med USA, en bok även i samband med Afrika⁶² och en annan även med kolonialism.⁶³ Både handelperspektivet och individperspektivet finns i materialet beroende på vilken bok man undersöker, det används inte så många värderande ord men när det är fallet så är det ord som omänskligt, hänsynslöst och grymt. Böckerna ligger alltså även här i rätt linje vad gäller en neutral framställning. Men i frågan om slaveriet så kan man undra vad en neutral framställning egentligen innebär.

Till skillnad mot förra perioden så fokuserar böckerna mindre på själva slavhandeln och inbördeskriget, det temat som istället dominerar i böckerna under denna period är ” Vål i Amerika”. Slavauktionerna illustreras med bilder i tre böcker med en kort förklarande bildtext. Böckerna som alla skriver mest om slaveriet i samband med USA:s historia skriver att slaveriet fanns i alla tretton stater då USA blev en självständig stat men de skiljer ändå tydligt på staterna. De skriver att slavarna skulle användas på plantager och att de södra staterna därför anser slaveriet nödvändigt, två av böckerna nämner den ekonomiska aspekten och menar att staterna gjorde stora ekonomiska förtjänster på slaveriet och att det var ekonomiskt lönsamt att hålla slavar.⁶⁴

Till grund för nordstaternas motvilja till slaveriet ges moraliska argument som att det var omänskligt, inte stämde överens med den jämlikhet som det talades om i självständighetsförklaringen och förnedrande gentemot andra länder. En bok skriver också om den lag som innebar att man var skyldig att infånga förrymda slavar men att de i nordstaterna

---

⁶¹ Holmèn 2006, s. 182.

⁶² Häger mfl 1978.

⁶³ Hildingson mfl 1978.

⁶⁴ Om slaveriet var ekonomiskt lönsamt eller inte råder det delade meningar om. Kritikerna till detta menar att det inte var ekonomiskt lönsamt eftersom slavägarna fick försörja sina slavar även om produktionen gick dåligt och de inte gjorde någon vinst på råvarorna. Andra menar istället att de trots detta gjorde en vinst då slavarna kunde ha fler arbetsuppgifter än de ute på fälten. Stanley L. Engerman skriver mer om detta i boken *Time on the cross*. Bergström mfl 1979 & Modie mfl 1971.

hjälppte dem istället.⁶⁵ Om behandlingen och livet på plantagerna är det bara en bok som nuddar vid, (om man bortser från att boken Onkel Toms stuga nämns i två böcker), genom att skriva att ”många slavar arbetade upp till 15 timmar om dagen på bomullsfälten”⁶⁶

Rasproblemen får mer utrymme nu än i förra perioden och orättvisorna efter kriget beskrivs i alla böckerna och exempel som olika lagar som diskriminerade den stora del av befolkningen som blev fria ges också, även att det blev en tillbakagång i sydstaterna exempelvis inom jordbruk och förvaltning. Ku Klux Klan nämns också i sammanhanget som ”fanatiker som ägnade sig åt att lyncha svarta”⁶⁷ Kampen för jämställdhet ses ännu inte som avslutad och en bok avslutar kapitlet med Martin Luther Kings ord ” Jag har en dröm att en dag på Georgias röda kullar de forna slavägarnas söner skall kunna slå sig ner tillsammans med oss vid broderskapets bord”.⁶⁸

De två så dominerande teman under förra perioden får nu stå lite i skymundan. Böckerna skriver dock om båda dessa teman men inte i samma omfattning som tidigare. Vad gäller det amerikanska inbördeskriget så skriver alla böcker om det. Slavfrågan ges också av alla som en orsak till kriget, andra orsaker som tas up är frågan om frihandel. Onkel Toms stuga figurerar även i detta sammanhang och beskrivs som en utlösande faktor till kriget då den upplyste om slavarnas förhållanden. Abraham Lincoln figurerar också i böckerna och beskrivs lite som en nationalhjärte. Böckernas skriver att slaveriet avskaffades under kriget.

Slavhandeln får som sagt inte heller lika mycket utrymme som förut. Endast en bok nämner att slavhandeln fanns i Afrika redan innan européerna kom men att de ”tilltog när det kopplades samman med de vitas penninghunger”.⁶⁹ Det är också samma bok som ensam skriver att det var afrikanska hövdingar som bedrev människojakten och blev de vitas leverantörer. I två av de andra böckerna skrivs det att slaverna hämtades från Afrika för att användas som arbetskraft i Amerika, och en bok förklarar då också triangelhandeln såhär:

---

⁶⁵ Hildingsson mfl 1978, s. 82.

⁶⁶ Modie mfl 1971, s. 230

⁶⁷ Bergström mfl 1979, s. 70.

⁶⁸ Bergström mfl 1979, s. 71.

⁶⁹ Hildingsson mfl 1978, s. 35.

Den innebar att amerikansk bomull skeppades till England. Därifrån seglade fartygen till Västafrika med last av vapen, tyger, verktyg, husgeråd, glaspärlor och sprit. Varorna byttes mot negerslavar som transporterades till hamnar i Amerika.⁷⁰

Brist på arbetskraft är överlag orsaken till slaveriet i böckerna. Om transporten över är det också bara en bok som skriver och då att de fördes fastkedjade och tätt ihop och att ”döden och fasorna ombord på dessa skepp har skildrats av många författare. De ohyggliga förhållandena kan knappast överdrivas”.⁷¹

Precis som tidigare så skriver böckerna väldigt lite om skuld- och ansvarsfrågan. Men ansvaret för slaveriet tillskrivs de vita européerna, Spanien, Portugal och England nämns som aktörer som skötte handel men också plantageägarna som ville ha det kvar. En bok är tydligt fördömande och ansvarsutpekande genom sitt uttalande ”det är troligt att denna människojakt bröt sönder de afrikanska rikena och åstadkom obotlig skada för lång tid”.⁷² Andra följer av slavhandeln är svåra att se, vilket hade varit önskvärt att se. Bakgrunden till förtrycket ges dock, om än kortfattat vilket stämmer överens med riktlinjerna i läroplanen. Ingen bok ger läsaren en hum om hur stor omfattningen på slavhandeln var.

1980-talet:

I läroplanen för grundskolan från 1980 var de demokratiska värdena i fokus. De samhällsorienterande ämnena skulle verka för ”förståelse och respekt för alla folk och deras kulturer, civilisationer, värderingar och levnadssätt.”⁷³ I historieundervisningen i högstadiet skulle man behandla utvecklingen från 1700-talet i Norden, och några i och u-länder. Aktuella frågor skulle precis som tidigare behandlas i ett tidsperspektiv.⁷⁴

Om slavhandeln står det en hel del om i böckerna från detta årtionde, mest information ges nu i samband med Afrika och handeln över haven istället för övervägande i samband med USA. I en bok ägnas det ett stort tema på sex sidor.⁷⁵ Texten är tydligt fördömande och det används en hel del fördömande ord såsom hänsynslösa råskinn, omänskligt, förfall och elände. Handelsperspektivet tenderar att dominera.

---

⁷⁰ Häger mfl 1978, s. 56.

⁷¹ Hildingsson mfl 1978, s. 81.

⁷² Hildingsson mfl 1978, s. 35.

⁷³ Holmén 2006, s. 229.

⁷⁴ Holmén 2006, s. 229.

⁷⁵ Björnsson mfl 1981.

Precis som på 1960-talet, så får slavhandeln mycket utrymme. Två böcker skriver att handeln fanns i Afrika innan européerna kom dit och att den då sköttes av araber som med sina karavaner trängde långt in i kontinenten men att handeln ökade när européerna kom.⁷⁶ Arbetskraftsbrist ses som orsaken till slaveriet, då det överhuvudtaget talas om en sådan. Tre böcker skriver om slavjakten och att den sköttes av afrikanska hövdingar som levererade slaverna till kusten, en bok uttrycker därför att slavhandeln i vissa fall även var till gagn för vissa afrikaner. Samma bok svarar också utförligt på frågan varför afrikanerna skulle vilja sälja sina egna:

Det fanns många olika folk längs Afrikas kuster. Det var inte alltid de bästa vänner och ibland förekom krig. Men vapnen var enkla och det var inte så många som dödades eller skadades. Med européerna kom något nytt. De hade gevär. Den som lyckades bli vän med handelsmännen kunde få tag på gevär. Om man inte själv lyckades var det risk för att grannen gjorde det. Då skulle man vara chanslöst förlorad. Det enda de europeiska handelsmännen accepterade i utbyte mot vapen var slavar. Därför kunde afrikanerna bara få tag på vapen genom att sälja slavar. Det hela blev en ond cirkel: fånga slavar och skaffa vapen i utbyte.⁷⁷

Att vissa folk blev mäktigare under slavhandeln skrivs det också om. Överfarten skildras flitigt i hälften av böckerna och en nämner den inte alls. Denna skildras även i bilder, både tecknade bilder och skissen av Carl Bernhard Wadström. Boken med hans skiss berättar även vem han var och vad han gjorde, hans beskrivningar av överfarten finns också med såsom ”afrikanerna stuvades ombord på slavskeppen under sämre förhållanden än boskap. Boskap var dyrare”.⁷⁸ Skeppen beskrivs storleksmässigt och jämförs med storleken på moderna svenska fiskebåtar. De fysiska skador och den behandling som slaverna fick under färden skrivs det också om och att på grund av detta så var dödligheten hög ombord. Två olika siffror ges på dess omfattning; en femtedel och 10-15 %. Genom en beskrivning av behandlingen och livet ombord så kan förståelsen för andra öka till viss mån vilket är bra då det är ett av målen i läroplanen.

Det andra temat, ”Väl i Amerika”, får nästan samma utrymme som slavhandeln under denna period. En bok nämner slavauktioner och då i en bildtext till en bild på en auktion med just

---

⁷⁶ Hildingsson mfl 1989 & Hildingsson mfl 1980.

⁷⁷ Björnsson mfl 1981, s. 130.

⁷⁸ Björnsson mfl 1981, s. 129.

texten, ”en slavauktion i Södern”⁷⁹, detta är det enda som nämns, de andra böckerna går direkt till information om plantagesystemet och vilka råvaror som producerades där. I detta avsnitt är handelsperspektivet dominerande och flera böcker kopplar den till Europa och dess industrialisering. Böckerna skiljer mellan staterna genom dess olika typ av näring. Två av böckerna beskriver plantagesystemet, råvarorna och handeln utförligt, även i bilder.⁸⁰ En bok ger också en kort historik över bomullen och sockret.⁸¹ Det är i samband med presentationen av råvarorna som kopplingen med Europa görs både genom att förklara triangelhandeln och genom att skriva att det var bomullsodlarna som ”producerade den råvara som byggde upp stora industriländer och stora rikedomar i Europa”.⁸² Denna industri tillsammans med plantagesystemet ska enligt böckerna också ha pressat upp antalet slavar som handlades. En bok gör också en koppling till Sverige, där Sverige beskrivs som en ”inte tillräckligt stark stat för att kunna försvara de svenska handelsmännens intressen i Afrika”.⁸³

Rasproblemen får nästan samma fokus som under föregående period i de böcker som har ett avsnitt om USA. Då förklaras utförligt de problem som de forna slavarerna fick brottas med efter avskaffandet och de ger alla samma bild av problemet genom att ta upp rösträttsfrågan med dess olika krav och andra regler, en bok skriver om Ku Klux Klan och andra som inte ville se slavarerna fria. Boken skriver också att ”Svarta lynchades och mördades utan att mördarna fick något straff”.⁸⁴ Detta är också i förhållande till läroplanen väldigt viktigt att ta upp då det både sätter de demokratiska värdena i fokus och ökar förståelsen för andra.

Det amerikanska inbördeskriget finns i nästan alla böcker (fyra utav fem) och slaveriet ses som en av dess orsaker, både på grund av moraliska, ekonomiska och sociala grunder. Den sista boken nämner bara att slaveriet avskaffades 1865 och temat får inte lika mycket fokus som på 1960-talet. Onkel Toms stuga får även i en bok under detta årtionde beröm för att den upplyste folket om behandlingen av slavar.⁸⁵ Abraham Lincoln beskrivs neutralt i de böcker han finns med. En bok ger en förklaring till varför slavhandeln förbjöds med orden:

---

⁷⁹ Häger 1984, s. 27.

⁸⁰ Hildingson mfl 1989 & nr 2, 1981

⁸¹ Hildingson mfl 1989.

⁸² Hildingson mfl 1989, s. 175.

⁸³ Björnsson mfl 1981, s. 129.

⁸⁴ Björnsson mfl 1981, s. 235.

⁸⁵ Hildingson mfl 1980, s. 81.

Mot slutet av 1700-talet började affärsmännen i Europa se nya möjligheter i Afrika. Det var inte längre lönsamt att frakta människor över Atlanten för att låta dem arbeta i Amerika. De kunde lika gärna få stanna i Afrika och producera råvaror till Europas industrier.⁸⁶

Slaveriet avskaffas dock enligt böckerna genom kriget.

Precis som tidigare så skriver böckerna inte så mycket om skuldfrågan, men ansvaret tillskrivs precis som tidigare européerna och slavägarna. Ingen bok skriver dock detta i direkta ord utan det är vad som går att tolka fram. Bland annat genom texter som denna:

Slavhandeln var strikt affärsmässig. De välmående affärsmännen i Europas salonger hade inte ont av eländet i de stinkande slavforten. De såg bara till att de som ville köpa slavar i Amerika fick Afrikas bästa arbetskraft.⁸⁷

Slavhandeln menar böckerna ledde till förfall och plundring av Afrika. Böckerna skriver att det var miljoner som transporterades över Atlanten, alltifrån sex miljoner till det dubbla. Det är alltså först nu som ett ungefärligt antal ges, vilket är bra för att ge läsaren ett hum om dess omfattning precis som Palmberg menar.

1990- talet:

Under 1990-talet kom en ny läroplan för grundskolan, Lpo 94. Fram till dess så gällde alltså samma läroplan som på 1980-talet. Enligt Lpo 94 så skall eleverna ges en beredskap för framtiden genom det historiska perspektiv som ska finnas i grundskolans undervisning. Precis som tidigare så har demokratin och förståelsen för andra människor en central plats i kursplanen för de samhällsorienterande ämnena i grundskolan och makt- och konfliktperspektivet skall lyftas fram.⁸⁸ Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan enligt Lpo 94 ska gestalta och förmedla.

Alla böcker nämner slaveriet i samband med USA, tre stycken även med kolonialism⁸⁹ och en med Afrika och USA. Texterna är fördömande och det används en hel del värderande ord

---

⁸⁶ Björnsson mfl 1981, s. 131.

⁸⁷ Björnsson fl 1981, s. 129.

⁸⁸ Holmén, 2006, s. 273

⁸⁹ Almgren mfl 1991. Hildingson mfl 1998. Öhman 1993.

såsom tragedier, katastrof, fasansfull och ”saknar motstycke i historien”.⁹⁰ Triangelhandeln nämns i de böcker som inte endast behandlar slaveriet i USA avsnittet. Det var svårt att urskilja ett dominerande perspektiv under perioden, det varierar mellan handel och individer men trots mycket information om slavarnas förhållande så tenderar handeln att ta övertag.

Precis som under de två tidigare undersökta perioderna så får information om det andra temat (Väl i Amerika) mycket utrymme. Utrymmet är dock väldigt jämnt fördelat mellan de tre teman som dominerar (Väl i Amerika, kriget och slavhandeln) Slavauktionerna får större utrymme än tidigare och ger en mer dyster och levande bild än tidigare av hur familjer splittrades och såldes i delar och hur uppköparna klämde och tittade på ”*de olyckliga människorna*”.⁹¹ Onkel Toms stuga med dess bakgrund och innehåll ges också som en fördjupning i sammanhanget om slavarnas behandling, givetvis ges den även här viss beröm för motståndarnas kamp. Den nämns dock endast i en bok.⁹² Samma bok skriver kort om livet på plantagen och att slavarna var helt utelämnade till sina herrar men att de i allmänhet inte behandlades riktigt så illa som slaverimotståndarna påstod. För att få en förståelse för andra som är en viktig del i läroplanen så är det just information om andra och andras förhållanden som krävs, därför är det bra att se att böckerna i det här fallet ger en ganska genomgripande bild av behandlingen.

Böckerna skriver att slavarna arbetade på plantager och att sydstaterna var beroende av bomullsproduktion. En bok skriver att slavarna inte endast arbetade på plantagerna utan ”även små hushåll och gårdar kunde hålla sig med en eller flera svarta slavar. De kunde arbeta som drängar eller pigor -men utan lön”.⁹³ En annan bok skriver:

Negrerna stod bättre ut med solskenet och hettan än de vita. Plantageägarna ansåg att de inte kunde sköta sina bomullsfält utan slavar. De påstod också, att negrerna aldrig skulle klara sig på egen hand.⁹⁴

Kriget får precis som på 1960-talet en hel del utrymme. Att slavarna jobbade på plantager i sydstaterna och att slavägarna och den vita befolkningen tyckte att det var helt naturligt står

---

⁹⁰ Almgren mfl 1991, s. 130.

⁹¹ Almgren mfl 1991, s. 131.

⁹² Häger 1993, s. 200.

⁹³ Hildingson mfl 1998, s. 329.

⁹⁴ Häger 1993, s. 199.

som sagt i alla böcker, det går också att läsa i en bok att ”I nordstaterna behövdes inga slavar, men det var ändå få som tyckte slaveriet var fel och ville avskaffa det”.⁹⁵ De andra böckerna skriver dock att nordstaterna ansåg slaveriet omänskligt och att dessa meningsskiljaktigheter tillsammans med ekonomiska och politiska olikheter mynnade ut i krig. Lincoln är med i alla böcker och två böcker tonar ner hans gloria genom att upplysa om hans åsikt i slavfrågan där han menade att slaveriet skulle få fortsätta i staterna där det redan förekom men inte utvidgas och spridas till de nya staterna.⁹⁶ Böckerna skriver att slaveriet avskaffades under kriget.

Slavhandeln får mycket utrymme i framförallt en bok men generellt sett så är inte detta tema ensamt dominerande under denna period.⁹⁷ ”Visserligen hade det sedan tusentals år tillbaka funnits ofria människor som köpts och sålts, men européernas slavhandel från 1500-talet till 1800-talet hade en omfattning som saknar motstycke i historien”.⁹⁸ Detta är det enda som förklarar att handeln är en uråldrig företeelse och inte något nytt påfund som kom från européerna, i de andra tenderar det att låta som om handeln var en naturlig följd av handelns utveckling. I en bok kan tolkningen göras att det var afrikanerna själva som ökade omfattningen på grund av deras slavjakter;

Mot vapen, ammunition, tyger och glaspärlor bytte européerna till sig slavar av stammarna vid kusten. Med hjälp av eldvapen började dessa negrer sedan ägna sig åt mer omfattande slavjakter bland sina grannar. Det uppstod ständiga småkrig både vid kusten och i inlandet.⁹⁹

Samarbetet mellan afrikanska hövdingar och européerna skildras i fler böcker, så även deras handelsutbyte. Triangelhandeln förklaras i böckerna som en för européerna lönande affär och att dess vinster satsades i industrin i Europas. Det skrivs också att deltagarna automatiskt fick förlåtelse för de synder de begick då påven hade godkänt resorna som korståg.

Förhållandena under överfarten skildras i tre böcker där förhållandena beskrivs som fruktansvärda och fasansfulla. Men en bok skriver ändå att trots detta så var dödligheten bland de svarta inte större än bland besättningen.¹⁰⁰ Två böcker använder även Wadströms skiss

---

⁹⁵ Almgren mfl 1991, s. 183.

⁹⁶ Almgren mfl 1991, s. 188 & Hildingson mfl 1998, s. 330.

⁹⁷ Öhman 1993.

⁹⁸ Almgren mfl 1991, s. 130.

⁹⁹ Häger 1993, s. 240.

¹⁰⁰ Almgren mfl 1991, s. 131.

över lastrummet på fartyget och han får stort utrymme i en utav böckerna och hans berättelser om skeppen och samtal med slavhandlare och slavar återges till viss del exempelvis:

Wadström berättar också om samtal med slavhandlare och kaptener på slavskepp. En engelsk kapten berättade att han brukade sätta sina slavar i fotjärn och handbojor, och om det behövdes satte han också runt halsen på dem en tjock järnring med en kedja, som var fastsatt i en ring på däck. Han kunde inte inse att detta var någon särskilt grym behandling. Det var det sätt på vilket man måste sköta slavhandeln, menade han. En annan slavhandlare medgav att handeln var obehaglig, med den var lönande. Han skulle gärna sluta omedelbart, om han bara kunde hitta något annat sätt att tjäna lika mycket pengar på.¹⁰¹

Det är bra att man får se två sidor av samma mynt och inte bara de grymma kaptenerna, utan att man kan få en förståelse, utan att för den skull legitimera slavhandeln, eller inblick även för dem som bedrev handeln.

Böckerna skriver om de rasproblem som fanns kvar efter kriget, men temat har inte samma ställning som under 1970-talet då det fick mycket utrymme. Att ojämlikheterna inte försvann efter kriget är böckerna ense om och det berättas om olika lagar och regler, likaså att det fortfarande finns ojämlikheter i form av arbetslöshet och fattigdom.

Det sista temat får i princip lika lite utrymme som tidigare. Ansvaret tillskrivs Europa och man kopplar detta till Europas industri som slavhandeln betalade till stor del. Vinsterna nämns men vad slavhandeln innebar för Afrika skrivs det fortfarande väldigt lite om. Det är det bara en bok som nämner i förbifarten genom att säga ”För Afrika innebar slavhandeln en katastrof, eftersom stora områden drabbades av befolkningsminskning”,¹⁰² och ”Slavjakten blev en olycka för hela befolkningen och inte bara för dem som infångades”.¹⁰³ Framförallt det sista stycket hade kunnat utvecklas för att ge en bättre förståelse. Siffror som ges på slavhandels omfattning är få, det skrivs att tio miljoner slavar kom fram till Amerika i en bok.¹⁰⁴ En annan skriver att det var mellan tjugo och tjugofem miljoner som fördes bort från Afrika.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Öhman 1993, s. 501.

¹⁰² Almgren mfl 1991, s. 131.

¹⁰³ Häger 1993, s. 240.

¹⁰⁴ Öhman 1993, s. 117.

¹⁰⁵ Häger 1993, s. 240.

2000-talet:

Lpo 94 är fortfarande den gällande läroplanen för grundskolan. Samma värden är därför i fokus som på 1990-talet, det vill säga människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta.

Alla böcker nämner slavhandeln i samband med USA och kolonialism. Det är nu mycket större koppling till Europa och dess handel står i fokus, och det är handelsperspektivet som är det dominerande. Texterna använder inte så många värderande ord, men otäck och fruktansvärd liksom ”mörkaste kapitlen” används fortfarande.¹⁰⁶ Alla beskriver triangelhandel rätt utförligt och ordet rasism nämns först i böcker från detta årtionde.

Slavhandeln är det temat som får mest utrymme precis som i början av undersökningsperioden. Det ges två olika bilder av hur människohandeln med afrikaner är en företeelse som kom med européerna eller inte. Två böcker skriver att den hade förekommit i tusentals år med araber¹⁰⁷ medan en annan ger en annan bild av hur den uppkom i avsnittet om de stora upptäckterna och portugisernas expeditioner söderut nämligen: ”På hemresan rövade de bort och förde med sig människor. Det var så handeln med slavar från Afrika började”.¹⁰⁸ De afrikanska hövdingarna och dess slavjakter skrivs det knappt något om. Däremot så skriver alla om den last och betalning som gick till Afrika från Europas och triangelhandeln beskrivs utförligt i alla böcker både i text och bild, och beskrivs som mycket lönsam för köpmännen och Europas industrialisering. ”Den gav dessutom stora inkomster till både den brittiska och den franska staten som beskattade vinsterna”.¹⁰⁹ Slavhandeln behövdes också enligt en bok ”eftersom Indien och Kina ville ha betalt i guld och silver för sina varor...Vinsterna från slavhandeln behövdes därför för nya inköp i Indien och Kina”¹¹⁰ Liverpool, Bristol och London beskrivs också som centra för slavhandeln. En bok gör en tydlig koppling till kapitalism, politik och den industri som växte fram bland annat i Storbritannien.

---

¹⁰⁶ Hildingsson, 2003, s. 287

¹⁰⁷ Almgren mfl 2006, s. 124 & Almgren, Thorbjörnsson mfl, 2006, s. 96.

¹⁰⁸ Almgren, Thorbjörnsson mfl 2006, s. 7.

¹⁰⁹ Körner mfl 2002, s. 110.

¹¹⁰ Hildingsson 2000, s. 312.

Många av den här nya sortens affärsmän hade makt i parlamentet (riksdagen), något de såg till att utnyttja genom att förhindra alla förslag om att stoppa slavhandeln. Det dröjde ända till 1833 innan slavhandeln förbjöds i Storbritannien. Så småningom följde andra länder efter, till slut också USA 1865.¹¹¹

Att regeringarna och affärsmännen inte såg slavarne som riktiga människor och att pengar gick före allt skrivs också samt att avtalet med påven gav dem automatisk förlåtelse. Överfarten skildras ytterst lite, det som skrivs är i princip att de packades tätt och att flera, ca 15 % av slavarne dog. Wadströms skiss finns i en bok.¹¹²

Rasproblemen får nu mycket utrymme tillskillnad mot förra årtiondet. Diskrimineringen och den rasism som fortfarande fanns efter kriget beskrivs i de böcker som skriver något om kriget och gemensamt för dem är att de talar om en lång kamp för lika rättigheter. Böckerna ger också exempel på diskriminering såsom rösträttsfrågan och skyltar med texten ”Whites only” en bok illustrerar denna öppna diskriminering med en stor bild föreställande en offentlig toalett med två handfat, ett modernare handfat som med en skylt med texten ”white” signalerar att det endast får användas av den vita befolkningen och ett annat mindre modernt handfat med skylten ”colored”.¹¹³

Ku Klux Klan figurerar i två böcker och beskrivs som en rasistisk sekt som är en rest från tiden efter inbördeskriget.¹¹⁴ En bok skriver också om att samma rasism som gjorde de forna slavarne rättslösa ”låg bakom andra övergrepp som att afroamerikanska skolor brändes ner och att lärarna där misshandlades eller slogs ihjäl”.¹¹⁵ En annan bok skriver att ”det allra mest förbjudna var att förälska sig över rasgränserna. En svart-vit kärleksförbindelse betraktades av många vita som det värsta brott man kunde begå”.¹¹⁶

Trots att alla böcker nämner slaveriet i samband med USA så dominerar inte de två temana ”Väl i Amerika” och det amerikanska inbördeskriget utan de får stå tillbaka till förmån för de andra temana (om man bortser från ansvar och skuld temat). Två böcker skriver att det fanns

---

¹¹¹ Almgren, Thorbjörnsson mfl 2006, s. 79.

¹¹² Almgren mfl, 2006, s. 97

¹¹³ Almgren, Thorbjörnsson mfl, 2006, s. 169

¹¹⁴ Körner mfl, 2002, s. 216 & Nilsson mfl, 2002, s. 89

¹¹⁵ Almgren, Thorbjörnsson mfl, 2006, s 169

¹¹⁶ Körner mfl, 2002, s. 216

slavauktioner¹¹⁷ och i en illustreras det även med en bild,¹¹⁸ endast en nämner något som kan ge viss inlevelse som ”de olyckliga människorna som fick skiljas från sin familj”.¹¹⁹ Plantagesystemet beskrivs i böckerna och i någon även hur livet kunde se ut på plantagen. Såsom att slavar skulle få arbeta livet ut och under hot av sin slavägares piska. Behovet av slavar på plantagerna beskrivs som orsaken till sydstaternas inställning till slaveriet precis som avsaknaden av behovet i norr tillsammans med moraliska åsikter beskrivs som deras argument mot slaveriet.

Någon annan orsak till kriget än slavfrågan ges i två böcker och då är det frågan om tullar och frihandel som diskuteras, exempelvis:

Industrin var obetydlig i söder. Därför var sydstaterna intresserade av att köpa billiga industrivaror utifrån och kunna sälja bomullen fritt över världen. Tullar var man självklart emot.¹²⁰

Böckerna skriver dock att det var slavfrågan som utlöste kriget. Lincoln omtalas i de fyra böcker som skriver om kriget, och en bok skriver om att han tyckte att slaveriet kunde fortsätta i de stater där det redan förekom.¹²¹ Kriget avskaffade slaveriet enligt böckerna.

Det sista temat får precis som tidigare minst utrymme vilket är synd då det i många aspekter kan vara bland det viktigaste om en koppling till de demokratiska värdena ska göras. Ansvaret tillskrivs Europa och framförallt en bok tar upp vad slavhandeln ledde till i Afrika. Såsom att Afrika splittrades på grund av strider mellan olika stammar då dessa skulle sälja sina fiender till européerna, att slaveriet berövade dem på en stor del av befolkningen vilket i sin tur ledde till fattigdom och att det inte skedde någon naturlig befolkningsökning.¹²² Siffror på slavhandelns omfattning ges i nästan alla böcker och dessa skiljer sig åt med antal som; mellan 15 och 100 miljoner, och runt 10 miljoner.

---

¹¹⁷ Almgren, Thorbjörnsson mfl, 2006, s. 124 & Almgren, 2006, s. 97

¹¹⁸ Almgren, Thorbjörnsson mfl, 2006, s. 124

¹¹⁹ Almgren, 2006, s. 97

¹²⁰ Nilsson mfl, 2002, s. 89

¹²¹ Almgren mfl, 2006, s. 133

¹²² Almgren, Thorbjörnsson mfl, 2006, s. 124-125

Slutdiskussion

Att utrymmet för slavhandeln är väldigt varierande beroende på vilken bok som undersöks är tydligt men även att slavhandeln får mer utrymme i böckerna än vad Palmberg menar. Det visade sig även att det under vissa årtionden inte alls nämns särskilt mycket om det i samband med USA:s historia utan istället med Europas, detta gäller framförallt på 1980-talet. En tendens är också att mer och mer information ges i samband med Europa och dess handel ju nyare böckerna är och att det är i de avsnitten som fördjupningen kommer istället för i USA avsnittet, där det istället fokuseras på inbördeskriget och dess efterspel istället för handeln. Överlag så tas slavhandeln inte upp i avsnitten om Afrika, men detta är lite riskabelt att lägga stor vikt vid då det i vissa böcker inte finns med vissa avsnitt, då de har ett annat kronologiskt upplägg och behandlar vissa historiska delar i andra böcker i samma serie.

Tillsammans så ger böckerna en bra informativ bild av slaveriet men det är få böcker som enskilt klarar av detta. Om man ser till vad som skrivs och kopplar detta till Palmbergs tre olika förhållningssätt så anser jag inte att något utav dem enskilt passar in på det resultat jag fått fram utan att en kombination av dem hade passat bäst. Ingen bok förringar slavhandelns betydelse, trots att vissa böcker inte har med alla avsnitt. Detta kompenserar de genom att fokusera mer på en annan del, står det lite om handeln så diskuteras rasproblemen mer etc. Om inte européerna kan kallas en liten grupp så anser jag inte heller att hennes andra förhållningssätt finns i böckerna. Det sista förhållningssättet som betonar den europeiska skuldbördan finns till viss del, men de afrikanska slavjägarna nämns ändå i flertalet av böckerna och i de böcker där de inte nämns så är den europeiska skuldbördan inte utpräglad. Men det är ändå detta tredje förhållningssätt som tar överhanden, mycket på grund av att kampanjerna i England och övriga Europa knappt får något utrymme alls.

Texterna använder få fördömande ord i början och slutet av undersökningsperioden, under 1980- och 1990-talet så används en hel del. Handelsperspektivet är överlag dominerande trots att en del böcker ingående beskriver överfarten och flertalet böcker beskriver de rasproblem som fortsatte efter avskaffandet. Triangelhandeln förklaras både i text och bild och förklaringarna blir utförligare ju yngre böckerna är, likaså kopplingen till Europa.

Precis som Palmberg skriver så är det flera böcker som inte nämner siffror på handelns omfattning, det är först på 1980-talet som siffror på omfattningen ges och dessa är rätt

varierande vilket kan vara rätt naturligt då inte finns någon exakt siffra, men att vissa böcker ger siffror som 15-100 miljoner medan andra säger cirka 6 miljoner, är lite oroväckande. En del böcker behandlar inte afrikanerna som handlande subjekt precis som Palmberg menar, men det finns trots allt en eller flera böcker under alla årtionden utom under 2000-talet som skriver att det var afrikanska hövdingar som skötte slavjakterna, några böcker ger ju även en förklaring till varför. Ifråga om skuld och ansvar så är det en svår fråga att lösa, och det kanske är därför som många böcker inte nämner vem som hade ett direkt ansvar utan i lite mer luddiga termer försöker vinkla texten åt det ena eller andra hållet exempelvis genom värderande ord. Detta kan kopplas till det Selander skriver när han menar att kunskapen och moralen som finns sammanvävt i läroboken oftast ligger dolt men ändå finns där.

Men trots det och att flera böcker gör en koppling till industrialiseringen så tenderar det att vara Europas handelsmän som får ges skulden för slavhandeln, men inte i den mån som Palmberg ger uttryck för. Om man jämför mina resultat med Olssons så skulle den gemensamma nämnare vara att det oftast är koloniserarna, i mitt fall européerna och den amerikanska befolkningen, som behandlas och får uppmärksamhet och inte de koloniserade folken det vill säga afrikanerna.

Om man ser till de sista tre årtiondenas läroplaner och dess mål om att demokratiska värden ska stå i fokus och en förståelse för andra så uppfyller böckerna tillsammans detta ganska väl då de både beskriver behandlingen av slavar och även behandlingen de fick när de var fria, men också varför staterna ville behålla eller avskaffa slaveriet och i de senare böckerna även varför Europa handlade som de gjorde. Naturligtvis går detta och hela avsnittet att utveckla i böckerna framförallt vad gäller den ekonomiska biten, om slaveriet var lönsamt eller inte då denna debatt fortfarande inte är avslutad. Men är en bristfällig behandling av ett ämne bättre än ingen behandling alls? En bristfällig behandling kan rättas till genom kompletterande material och information, vilket många lärare redan gör idag då de etiska frågorna inte helt kan uttömmas av läroböckerna, det som sker i klassrummet är nog så viktig eftersom det är där som dialogen finns som formar elevernas ställningstagande och värderingar.

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen var att ge en fördjupad inblick i hur den transatlantiska slavhandeln presenteras i historieläroböcker under perioden 1960-tal till och med 2000-tal. För att uppfylla syftet så har den övergripande frågeställningen varit: Hur beskrivs och förklaras den transatlantiska slavhandeln i svenska historieläroböcker? För att kunna svara på denna fråga har jag använt mig av två underliggande frågeställningar: I vilket sammanhang skrivs det om den transatlantiska slavhandeln? Vilka förändringar sker över tid i bilden av slavhandeln?

Jag har använt en kvalitativ metod i form utav en kvalitativ textanalys och det är historieläroböcker från grundskolans senare åldrar som har analyserats.

Resultaten av undersökningen visar att böckerna tillsammans ger en bra informativ bild av slaveriet men att få böcker enskilt klara av detta. Texterna är överlag rätt neutrala i sin framställning och använder få fördömande ord. Information om slaveriet tenderar att ges i samband med USA:s historia, framförallt i början utav undersökningsperioden. Ju nyare böckerna är desto mer information kommer istället i samband med Europa.

Man kan konstatera att det utrymme som den transatlantiska slavhandeln får i läroböckerna inte är tillräckligt för att ge eleverna en djupare förståelse för andra. Kompletterande material och information är, beroende på vilken bok som används, nödvändigt i undervisningen om ämnet.

Käll- och litteraturförteckning:

Källor:

Almgren Bengt, Thorbjörnsson Hans & Tillman Hans, *SO direkt Historia 2*, 2006, Bonniers

Almgren Hans, Wikén Stefan & Almgren Birgitta, *Historia Kompakt*, 2006, Gleerups

Almgren Hans, Wiken Stefan & Almgren Birgitta, *SO boken Historia åk 8*, 1991, Gleerups

Bergström Börje, Brodow Bengt & Mohall Bengt, *Historia 1*, 1979, Liber

Björblom Sixten, Düsing Lennart, von Horn Paridon & Sylvan Nils, *Historia 8*, 1967,

Bergvalls förlag

Björnsson Anders, Lagheim Lars & Spaak Birgitta, *Historia i världen*, 1981, Esselte

Dannert Leif & Lendin Waldemar, *Historia för grundskolans högstadium 1 åk 8*, 1967,

Almqvist & Wiksell

Enckell Peter & Sjöbeck Karin, *Människan i tiden 3, historia för högstadiet*, 1984, Interskol

Enckell Peter & Sjöbeck Karin, *Människan i tiden 3*, 1991, Interskol

Hildingsson Lars, *Levande historia*, 1989, Natur & Kultur

Hildingsson Lars & Hildingsson Kaj, *Levande historia 7-9*, 1998, Natur & Kultur

Hildingsson Lars & Hildingsson Kaj, *Levande historia elevbok*, 2003, Natur & Kultur

Hildingsson Lars & Husén Lennart, *Historia i grundskolan åk 8*, 1966, Natur & Kultur

Hildingsson Lars & Husén Lennart, *Historia 1*, 1978, Natur & Kultur

Hildingsson Lars & Husén Lennart, *Historia högstadiet boken*, 1980, Natur & Kultur

Häger Bengt Åke, *Följ med genom tiderna*, 1993, Dialogos

Häger Bengt Åke & Rystad Göran, *Stadiebok Historia högstadiet årskurs 7-9*, 1978, Liber

Körner Göran & Lagheim Lars, *Historia för grundskolans senare del grundbok*, 2002, Natur & Kultur

Meurling Karl & Wirsén Ragnar, *Historia för grundskolan åk 8*, 1964, Nordstedts

Modie Peter & Moen Jan, *Faktabok Historia*, 1971, Läromedelsförlagen

Nilsson Erik, Olofsson Hans & Uppström Rolf, *Gleerups historia punkt SO*, 2002, Gleerup

Wirsen Ragnar, *Historia för enhetsskolan II högstadiet*, 1960, Nordstedts

Öhman Christer, *SAMS Historia för högstadiet*, 1993, Almqvist & Wiksell

Litteratur:

Ajagan-Lester Luis, *"De andra" Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768-1965)*, 2000, HLS förlag,

Holmberg Åke, *Världen bortom västerlandet, Svensk syn på fjärran länder och folk från 1700-talet till första världskriget*, 1988, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg

Holme Idar Magne, Solvang Bernt Krohn, *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 1997, Studentlitteratur

Holmén Janne, *Den politiska läroboken, Bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svenska och finländska läroböcker under Kalla kriget*, 2006, Uppsala Universitet

Lundgren Ulf P. , Lundahl Christian, Román Henrik, *Läroplaner och kursplaner som styrinstrument*, 2003, Skolverket

Läromedelsförfattarnas förening, *Lärobok om läroböcker*, 1991, Almqvist och Wiksell

Olsson Lena, *Kulturkunskap i förändring, Kultursynen i svenska geografiläroböcker 1870-1985*, 1986 , Liber

Palmberg Mai, *Afrikabild för partnerskap, Afrika i de svenska skolböckerna*, 2000, Nordiska Afrikainstitutet

Palmberg Mai, *Afrika i skolböckerna, gamla fördomar och nya*, 1987, SIDA,

Selander Staffan, *Lärobokskunskap, Pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841-1985*, 1988, Pedagogisk orientering

Selander Staffan, Romare Ewa, Trotzig Eva & Ullman Annika, *Rasism & främlingsfientlighet i svenska läroböcker?*, 1990, Institutet för pedagogisk textforskning